

מאמר זה נכתב כזכרון להרב אברהם רמר זצ"ל, חבר, ותלמיד-חכם של ארץ-ישראל, אשר בדברים אחרונים שכתב, ביקש לחפש את מערת רבי שמעון בר-יוחאי, אשר מעיין וחרוב בתוכה.

פתחה של מערה

1. כניסת רבי שמעון בר-יוחאי אל המערה.
2. בריאת העולם, חרבן והתחדשות.
3. הבדלים בין התחדשות הבריאה לבין ראשיתה.
4. מהי הערובה לכך שלא ישוב המבול לכסות את פני הארץ ?
5. היתר אכילת הבשר לנח ולבניו ומשמעותו.
6. את קשתי נתתי בענן.
7. דורות אשר לא נראתה בהם הקשת בענן.
8. דורו של חזקיהו.
9. דור אנשי-כנסת-הגדולה.
10. צפיות גדולות שלא התגשמו.
11. חידושם של אנשי-כנסת-הגדולה – מענה בעיתו.
12. גדר הלכתי חדש למצוות התלויות בארץ.
13. אנשי-כנסת-הגדולה חוזרים לומר – "האל הגדול הגיבור והנורא".
14. המעבר מבית-ראשון לבית-שני – על-פי הבנת הרב.
15. דורו של רבי שמעון בר-יוחאי.

הקדמה

אנו בדברינו, לא להבנת תוכה ניחל, כי-אם את פיתחה נחפש, ויהי רצון שלא תתגלגל טעות על ידינו.

ראשית נספר על רבי שמעון, אשר נכנס אליה וביסס את העולם באורות גדולים. נלך בעקבות הרמח"ל והרב, אשר מגלים את שורשיה בנח, אשר גם הוא נכנס אל תוך ה"מערה" – אל התיבה, ומכאן ואילך נרחיב בבאור ענינה של הקשת, היא האות בינינו ובין הקדוש-ברוך-הוא, שלא ישוב המבול לכסות את הארץ. לבסוף, לאור המדרש נבאר, היאך פעלו גדולי עולם ברוחם על האומה, את אשר תפעל הקשת בענן.

1. כניסת רבי שמעון בר-יוחאי אל המערה.

הגמרא במסכת שבת דף לג: מספרת לנו על מעשה שהיה ברורות התנאים, שלאחר חורבן הבית, עת אשר שלטו הרומאים בארץ-ישראל: "...דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון, ויתיב יהודה בן גרים גבייהו. פתח רבי יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהם של אומה זו (הרומאים); תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה רבי שמעון בר-יוחאי ואמר: כל מה שתקנו – לא תקנו אלא לצורך עצמן. תקנו שווקים – להושיב בהן זונות, מרחצאות – לערץ בהם עצמן, גשרים – ליטול מהן מכס. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות.

"אמרו: יהודה שעילה – יתעלה. יוסי ששתק – יגלה לציפורי. שמעון שגינה – יהרג". התגלגלו הדברים לידי כך שברחו רבי שמעון בר-יוחאי ורבי אלעזר בנו, ונכנסו אל המערה וישבו בה שלש-עשרה שנה.

הרב בספרו עין-איה¹ על מסכת שבת, מבאר ששלוש התבוננויות יש כאן: שלושה גדולי ישראל המחלקים ביניהם את השליחות: רבי יהודה מוצא את המשותף-המעשי בתועלת מעשיהם של הרומאים, משתדל בעד חיי השעה של האומה ומשום כן זוכה להיות ראש המדברים בכל מקום. ואכן תועלת גדולה צומחת לישראל מן ההשלמה עם החיים שבפועל ושבמציאות, ובלקיחה מהם את החלק הטוב והנבחר. רבי יוסי שותק במציאות המורכבת כל-כך ואינו מכריע בסוגיה, ומשום כך גולה לציפורי ומתרחק מן המפגש עם הרשעות הרומית. רבי שמעון בר-יוחאי מטיח ביקורת בשלטון הרומי, נרדף, ומתוך כך נטמן במערה וקובע תשתית לתורת החרות שליוותה אותנו לאורך כל הדורות – תורת הנצח.

דומה ששורשיה העתיקים של המערה, נמצאים בספר בראשית, בפרשת המבול – כפי שמבאר הרמח"ל בספרו אדיר-במרום², וכן הרב בספר מוסר-אביך³.

ונעיין מעט בפסוקים:

2. בריאת-העולם, חורבן והתחדשות.

הקדוש-ברוך-הוא בורא עולם, ועליו אומר הכתוב: "וירא אלקים כי טוב", ואף – "וירא אלקים כי טוב מאד". אלא שלאחר עשרה דורות – "וינחם ד' כי עשה את הארם בארץ

1. על הגמרא בדף לג

2. אדיר-במרום עמודים טו-טז, כ-כב.

3. מוסר-אביך ב; א [עמוד לח].

ויתעצב אל לבו". ומביא הקדוש-ברוך-הוא מבול על היקום ומחזירו קרוב מאד לתוהו ובוהו שקדם לעולם. ואמנם חורבן ברשות הרבים, אלא שכל העולם כולו, כל החיים על פני האדמה מצטמצמים אל תוך שלוש מאות אמה אורך, ברוחב - חמישים אמה, ובקומה - שלושים אמה.

בעבור זעם - חוזרת הבריאה ומתחדשת בהדרגה, וחוזרים החיים להופיע בעולם. מפליא הוא לערוך השוואה בפסוקים ולראות את ההתאמה היפה כל-כך בין תיאור הבריאה בפרשת בראשית, ובין תיאור התחדשות העולם שלאחר המבול.

בפרשת נח	בפרשת בראשית	
"ויעבר אלקים רוח על הארץ" (ח ; א)	"ורוח אלקים מרחפת על פני המים" (א ; ב)	ביום הראשון
"ויסכרו מעיינות תהום וארובות השמים, ויכלא הגשם מן השמים" (ח ; ב)	"יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים" (א ; ו)	ביום השני
המים העליונים והתחתונים שחברו זה לזה במבול - שבים כל אחד לגבולו.		
"נראו ראשי ההרים" (ח ; ה)	"יקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה" (א ; ט)	ביום השלישי
עלה זית טרף בפי היונה (ח ; יא)	"ותוצא הארץ דשא" (א ; יב)	

ביחס לבריאת המאורות שביום הרביעי לכאורה לא נזכרת התחדשותם, אלא שבסוף הפרק בפסוק כב נזכר : "עוד כל ימי הארץ זרע וקציר... ויום וליל לא ישבותו". ניתן ללמוד מכאן שבזמן המבול השתנו סדרי יום ולילה. כך אמנם מביא רש"י : "יום ולילה לא ישבותו" - מכלל ששבתו כל ימות המבול, שלא שימשו המזלות, ולא ניכר בין יום ובין לילה".

כאן נזכר בפעם הראשונה ציון של זמן : "ותבוא אליו היונה לעת ערב" (ח ; יא).

ונראה שהוא כנגד בריאת המאורות - "והיו לאותות ולשנים לימים ולמועדים".

ביום החמישי ועוף יעופף על הארץ (א ; כ) נח שולח את היונה –
 "ולא יספה שוב אליו עוד" (ח ; יב)

ביום השישי "תוצא הארץ נפש חיה למינה
 בהמה ורמש..." (א ; כד)

ובבהמה ובכל הרמש הרמש
 על הארץ היצא אתך" (ח ; יז)
 "צא מן התיבה אתה ואשתך
 ונשי בניך אתך" (ח ; טז)

"ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו
 הארץ..." (א ; כח)
 "ויברך אלקים את נח
 ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו
 ומלאו את הארץ" (ט ; א)

השבת אמנם איננה נזכרת, אך לא נפקד מקומה במבטם של חז"ל בפסוקים, ודורש ריש-לקיש בגמרא בסנהדרין דף נח: מן הפסוק "יום ולילה לא ישבותו" – שעובד-כוכבים ששבת חייב מיתה.

בסיום – בפרק ח פסוק כא נאמר : "וירח ד' את ריח הניחוח. ויאמר ד' אל לבו : לא אוסיף לקלל עוד את הארמה בעבור האדם" כנגד פרק א פסוק לא – "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד".

וממשיכה הבריאה להתחדש בהקבלה לבראשית, עד אשר "בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ"⁴ (ח ; יג).

3. הברלים בין התחדשות הבריאה לבין ראשיתה.

בפרשת בראשית נבראת הבהמה ולאחריה האדם. ואילו ביציאה מן התיבה יוצא נח ורק אחריו יוצאות הבהמות. הברל נוסף הוא שסיכום ימי המעשה בפרשת הבריאה מתייחס לעצם הבריאה, שכן נאמר : "וירא אלקים את כל אשר עשה, והנה טוב מאד" (א ; לא). ואילו בפרשת נח נזכר הדבר ביחס לקרבנות שמעלה נח על גבי המזבח : "וירח ד' את ריח הניחוח ויאמר ד' אל לבו : לא אוסיף לקלל עוד את הארמה בעבור האדם" (ח ; כא).

4. בודאי שלא מקרה הוא, שדוקא בראשון באחד לחדש – יום בריאת העולם, חרבו המים מעל הארץ.

4. מהי הערובה לכך שלא ישוב המבול לכסות את פני הארץ ?

ואנו שואלים : האם ישנו הבדל מהותי בין הבריאה הראשונה ובין ההתחדשות של פרשת נח ? מהי הערובה לכך שלא יבוא עוד מבול ויכסה את הארץ ? רק אם נאמר שהעולם שלאחר המבול איננו אותו עולם שהיה קודם לכן, נוכל להבין את פשר הדבר. ממילא נתבעים אנו להתבונן בפרשת המבול, ובמשמעות הכניסה אל התיבה.

ניתן באופן ראשוני לומר כי הכניסה אל התיבה - פירושה בריחה מן החורבן, התנתקות מכל הסובב יש בה, - אלא שכפי שכבר הזכרנו, לא נוכל להסתפק בכך, וחייבים אנו לומר ששם ברשות היחיד עובר משהו על העולם, איזשהו שינוי עמוק מתחולל, בשעה שמידת-הדין הנוקבת מתוחה על העולם כולו, שינוי שעתידי להוליד את ההבטחה האלקית ש"לא אוסיף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי" (ח ; כא).

5. היתר אכילת הבשר לנח ולבניו ומשמעותו.

נתמקד בשינוי אחד הבולט בפסוקים, שיש בו בכדי ללמד על המגמה :

בפרשת בראשית אומרת התורה לאדם : "הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע" (א;כט). וכן לחיה : "ולכל חית הארץ... את כל עשב ירק לאכלה" (א ; ל).

רק לאחר היציאה מן התיבה משתנה הציווי האלקי לנח : "כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה, כירק עשב נתתי לכם את כל" (ג ; ג) - האדם הותר באכילת בשר⁵. ונשאלת השאלה, מדוע ? כדי להבין את הדבר צריכים אנו להתבונן בחטא דור המבול, החטא שבעטיו בא השנוי.

חטא דורו של נח נעוץ ב"ותשחת הארץ לפני האלקים... כי השחית כל בשר". קומתו הרוחנית הגבוהה של האדם הושחתה, וגזלו איש מרעהו, והשחיתו בבשרם. ומביאה הגמרא בסנהדרין דף קח. : "כי השחית כל בשר" - אמר רבי יוחנן : מלמד שהרביעו בהמה על חיה וחיה על בהמה, והכל על אדם ואדם על הכל".

קודם דור המבול מותר האדם מן הבהמה הופיע בנשמת אלקים שבקרבו - בנשמה שהברילתו ממנה כהיבדל האור מן החושך, ורדייתו בה היתה כמכוון ומרומם ולא

5. ובגמרא סנהדרין דף נס: - אמר רב יהודה אמר רב : אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, דכתיב : "לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ", ולא - חית הארץ לכם. וכשבאו בני נח התיר להם, שנאמר : כירק עשב נתתי לכם את כל".

כמשתמש. התפישה היתה שישנו ערך גדול לחיים ולא רק לחיי האדם⁶. אלא שנישטששו המדרגות ונתקלקלה השורה והאדם חדל מלהשפיע ולרומם, וממילא נתחייב העולם כולו כליה. וכשהעולם חשוך, מצטווה נח להכנס פנימה, להמלס מכל הזוהמה שבעולם מחד, אך גם לשאוב מתוך המעיין הפנימי ולבנות את הבנין מן היסוד.

ובתוך התיבה, בתוך "המערה", מסומנים החיים מחדש, ונתבע נח להתייחס לכל אחד מבעלי-החיים ביחס המתאים. הוא נתבע לדאוג למזון הייחודי לו, לגלות את התפקיד המיוחד שלו, את ערכו העצמי, והכל מתוך חסד גדול של השפעה, המברר את מותר האדם מן הבהמה. ואכן יוצא נח מן התיבה, ומתוך הברור העמוק משתרשת האבחנה הגדולה שבין מדרגות החיים.

לא עוד מקשה אחת, עולם לא מבורר, – שכשהנפש הבהמית של האדם פוגמת, או שכשבעלי-החיים פוגמים, – מתחייב האדם כליה והעולם חוזר לתוהו.

הביטוי לשינוי זה שהתחולל, הוא בהיתר אכילת הבשר – המשריש את ההבדל שבין נפש כל חי ובין נשמת האדם אשר צלם אלקים בה⁷. כך נוכל להבין היטב את פשר ההבדלים הנוספים שבין פרשת בריאת-העולם ובין סיפור חידושו אחרי המבול. ביציאה מן התיבה יוצא נח מן התיבה קודם לבהמה, וכן מקריב קרבן, אשר רק לאחריו נזכרת ה"נחת רוח" של הקדוש-ברוך-הוא מן הבריאה המתחדשת.

6. את קשתי נתתי בענן.

עתה נוכל גם לגשת ולהבין מעט, מהו פשרה של הקשת בענן. הקשת היא תולדה של שבירת קרני האור. על-ידי העברת האור במינסרה מקבלים אנו תוצאה דומה. ניתן לומר שהקשת מבטאת בדיוק את אותו יסוד, את הברור העמוק שנולד בתוך התיבה. לא עוד אור אחד שאיננו מבורר דיו, שבשעה של דין מתחייב כולו כליה, אלא ברור עמוק של האורות ואבחנה במדרגות ובגוונים, באופן שכשתבוא מידת-הדין, היא תתייחס

6. הדברים מבוארים בהרחבה במאמר "חזון-הצמחונות-והשלום" פסקה ב: "אין ספק לכל איש משכיל והוגה דעות, שהרדייה האמורה בתורה (ורדו בדגת הים... ובעוף... ובהמה...) אינה מכוננת לרדייה של מושל ערץ... רק להפיק חפצו הפרטי ושרידות ליבו. חלילה לחוק עבדות מכוער זה, שיחיה חתום בחותם נצחי בעולמו של ד', הסיב לכל ורחמיו על כל מעשיו, שנאמר 'עולם חסד יבנה'."

7. ובלשון הרב בחזון-הצמחונות-והשלום: "אמנם אחרי תרפיון האנושי, הנמשך גם-כן מנפילתו המוסרית. ראוי לאכול בשר" (פיסקה ו) "אחר שמוסריותו של אדם עורגת תלויה ברפיון, אהבת עצמו הבהמית עלולה להתגבר עליו באין גבול... מובן הדבר שצריך הוא למצוא את עצמו עומד בספירה מרוחקת מחברת בעלי-חיים... שלא ירגיש את עצמו שהוא כאחד מהם."

לעולם החומרי, ליצר-הרע, לנפש הבהמית שבאדם, ויוכלו האורות להמשיך ולהאיר ואף להיבנות מתוך המפגש עם מידת-הדין. "זאת אות הברית אשר אני נותן ביני ובינכם ובין כל נפש חי... את קשתי נתתי בענן... והיה בענני ענן על הארץ" – כשיש הוא-אמינא למכול נוסף על העולם – "ונראתה הקשת בענן" – לא עוד האור האחד, אשר יוכל הענן להחשיכו, אלא הקשת המצילה את העולם מן הדין על-ידי הברור של הגוונים השונים של האורות, גווי קדש וגווי חיים שאין המכול יכול להם. רק באופן זה תתכן מציאות של "חסד ואמת נפגשו ואמת מארץ תצמח".

7. דורות אשר לא נראתה בהם הקשת בענן.

בבראשית-רבה פרשה לה סימן ב מובא: "ויאמר אלקים: זאת אות הברית אשר אני נותן ביני וביניכם... לדרת עולם" – אמר רבי יודן: 'לדרת' כתיב – פרט לשני דורות, דורו של חזקיהו ולדורו של אנשי-כנסת-הגדולה. רב חזקיה מוציא דורן של אנשי-כנסת-הגדולה ומביא דורו של רבי שמעון בר-יוחאי".

אם נתבונן באותם שלושה דורות, נמצא כי בשלושתם מידת-הדין נמתחה על העולם, וצריכים היו ישראל לקשת בענן, אלא שאותם שלושה גדולי עולם פעלו בתורתם את אשר פעל נח, ונכנסו 'אל תוך המערה', ומתוך הברור העמוק צמחה הופעה חדשה של תורה, בכחינת "אמונת עיתך חוסן ישועות". אמונה המתקשרת אל העת, אל התורה של הדרו.

8. דורו של חזקיהו.

א} העימות עם אשור ופתרונו.

נפתח בתאור מה של הרקע אשר מתוכו צומח חזקיהו המלך.

על אביו אחז אמר הנביא: "ולא עשה הישר בעיני ד'... וילך בדרך מלכי ישראל, וגם את בנו העביר באש כתועבות הגויים" (מלכים-ב טז ; ב-ג). ארם וישראל צרים על אחז, ופתרונו הוא לשלוח אל תגלת פלטר מלך אשור לאמור: "עברך ובנך אני", ומבקש מאשור להצילו. וכך אומרת הגמרא בסנהדרין דף קג: – "אחז ביטל את העבודה וחתם את התורה, שנאמר: "צור תעודה וחתום תורה בלימודי" (ישעיהו ח). חזקיהו בנו של אחז מבקש לפרוק את עולה של אשור על-ידי הישענות על מצרים, אלא שמהלך זה כושל⁸. צבא אשור אשר קודם לכן כבר הגלה את שומרון, יוצא למסע בארץ-ישראל, מחריב את ערי יהודה עד אשר מגיע אל שערי ירושלים וצר עליה.

8. עיין גאוס רבשקה בפרק יח, וכן בירושלמי סוכה פרק ה הלכה יא בדעת רבי שמעון בר-יוחאי, שבימי סנחריב עברו ישראל על האהרה שלא לירד למצרים, שנאמר: "הוי הידדים מצרים לעזרה" (ישעיה לא ; א) – ובפשטות מתייחסים הדברים לחזקיהו המבקש את עזרת מצרים.

וכה מתאר ישעיהו את המצב בעת ההיא : "ארצכם שממה, עריכם שרופות אש, אדמתכם נגדרכם, זרים אוכלים אותה, ושממה כמהפכת סדום. ונותרה בת ציון כסוכה בכרם כמלונה במקשה כעיר נצורה"⁹ (ישעיה א ; ז-ח). בעת קשה זו מנסה חזקיהו לרצות את סנחריב¹⁰, אלא שדורשת אשור כניעה גמורה והסכמה לגלות מרצון – "ולא תמותו". כשכלו כל הקיצין, מתכסה חזקיהו בשק, בא בית ד', שולח אל ישעיהו ולבסוף מתפלל ומתחנן על הצלת ישראל. תפילתו נשמעת, וישועת ד' כהרף עין.

ניתן לראות בדורו של חזקיהו, דור שמירת-הדין מתוחה על המשך קיומה של מלכות ישראל, ומבין חזקיהו שהפתרון הוא בהעמקת חיי הנצח של האומה, ומכנס את הכוחות אל הבנין פנימה.

ב) חזקיהו מבצר את מעמד התורה.

חז"ל מרחיבים לספר על צדקותו של חזקיהו המחזק ומבצר את קיומה של התורה בישראל¹¹. תחת אביו אשר לא איפשר את לימוד התורה וקיום העבודה במקדש, פועל הוא לתיקונם.

הדברים גם-כן מתקשרים אל הגמרא בסנהדרין דף צב. המספרת על חזקיהו שנעץ חרב בפתח בית-המדרש, ואמר : כל מי שאינו עוסק בתורה – בחרב ידקר. הוא חזקיהו הגורר עצמות אביו על-ידי מיטה של חבלים ומביע בכך את התנערותו מן הקלקולים הרוחניים שבמלכות אביו. הוא חזקיהו אשר גונז את ספר הרפואות, בכדי להטמיע בעם את ההכרה שהקדוש-ברוך-הוא רופא חולי עמו ישראל (מימרות נוספות המתקשרות למהלך זה – עיין בגמרא במסכת ברכות דף י.).

ואנו שואלים : מהו החידוש לדורות, שהוליד כינוס הכוחות פנימה אצל חזקיהו ?

על-מנת לענות על שאלה זו, נקדים ונתבונן במדרש שיש בו בכדי לציין מגמה לפתרון. מדרש הוא בפתירתא דאיכה-רבה : "ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הם : דוד, ואסא, ויהושפט, וחזקיהו. דוד אמר : ארדוף אויבי ואשיגם... עמד אסא ואמר : אני אין בי כח להרוג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה... עמד יהושפט ואמר : אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שידה ואתה עושה... עמד חזקיהו ואמר : אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן

9. ועיין עוד ישעיה י פסוקים כח-לד.

10. "וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור לכישה לאמור : חסאתי שוב מעלי, את אשר תתן לי אשא. ויתן חזקיהו את כל הכסף הנמצא בית ד' ובאצרות המלך" – מלכים-ב יח ; יד-טז. עיין שם.

11. ודורשת הגמרא בסנהדרין צד. את שמו : חזקיה – שחוקו יה. ועוד, שחיוק את ישראל לאביהם שבשמים.

על מיטתי ואתה עושה. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא : אני עושה, שנאמר : 'ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ד' ויך במחנה אשור'."

דוד מבטא את הנהגת המלכות השלמה אשר בה המלך פועל, ומתוכו ועל-ידו מופיעה שכינה בישראל – במלא העוז והתפארת. מעתה הולכת המלכות ומתמעטת עד לדורו של חזקיהו, הנלחם כשהוא ישן על מיטתו.

ניתן לומר שקודם לכן הופיעה האומה במלא גאון עוזה, ביחס מדויק ומושלם שבין המלכות – הנבואה – הסנהדרין – והכהונה, והמנצח על התזמורת כולה הוא המלך (משום כך הנביא משתחוה אל המלך, כפי שבאמת פוסק הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ב הלכה ה). דורו של חזקיהו הוא דור מעבר למצב שבו הנביא הולך ותופס את מעמד ההנהגה הרוחנית של האומה, תמורה המאפשרת את גניזת קומת המלך והעמדת ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל ושאר הנביאים, כמעצביה העיקריים של האומה¹².

ג { חזקיהו אינו רוצה להקביל את פני ישעיהו. מדוע ?

בסיום פרק זה חשוב לראות את דברי הגמרא בברכות דף י, ולהבינם בהקשר לסוגייתנו. הגמרא מתארת את הרקע להליכת ישעיהו אל חזקיהו הנוטה למות (מלכים-ב כ ; א) : "אמר רב המנונא... מאי דכתיב 'מי כהחכם ומי יודע פשר דבר' – מי כהקדוש-ברוך-הוא, שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים – בין חזקיהו לישעיהו. חזקיהו אומר : לייתי ישעיהו גבאי, דהכי אשכחן באליהו דאזל גבי אחאב (שנאמר : 'יולך אליהו להראות אל אחאב') ישעיהו אמר : לייתי חזקיהו גבאי, דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב, דאזל גבי אלישע. מה עשה הקדוש-ברוך-הוא ? הביא יסורים על חזקיהו, ואמר לו לישעיהו : לך ובקר את החולדה".

בגמרא זו פוגשים אנו בשני מבטים על היחס שבין המלכות והנבואה. מהו הסדר האידיאלי – כבר לימדנו הרמב"ם הפוסק כי הנביא משתחוה לפני המלך. כך גם מצינו בכתובים – שבמצב הרגיל, הנביא הוא המקביל את פני המלך¹³.

12. תהליך זה הפוקד את מלכות יהודה, התחולל קודם לכן באופן דומה במקצת במלכות ישראל, ביחס שבין אליהו לאחאב, ואכמ"ל.

13. עיין לדוגמא בשמואל-א ט ; יד : 'והנה שמואל יוצא לקראתם'. וכן שם יג ; י : 'ויהי ככלותו להעלות העולה והנה שמואל בא'. וכן שם טו ; יב : 'וישכם שמואל לקראת שאול בבקר'. ואצל דוד : 'ויהי דבר ד' אל נתן לאמר : לך ואמרת אל עבדי אל דוד. וכן שם יב ; א, וכן כד ; יד, יח, וכן במלכים-א א ; כג ועוד.

ואם כאלה הם פני הדברים, מדוע אם-כן שמה הגמרא בפיו או בליבו של ישעיהו את המחשבה שעל חזקיהו לצאת לקראתו ? ועוד, קשים דברי הגמרא על הבנתנו ביחס לתפישת המלכות של חזקיהו, שהרי לא רצון לגנוז את קומת המלכות פוגשים אנו על-פי הגמרא, אלא להפך ?

על-פי דברים אלו, אין לנו אלא לומר שחזקיהו אמנם גונז את קומת המלכות בהנהגותיו וכדרכו הרוחנית, אך לא דוקא מתוך כוונה להיפוך הסדר ההלכתי והנכון, אלא שבפועל זוהי התוצאה של מהלכיו הרוחניים.

נוסיף גם ונדייק שבחיוו של חזקיהו עדיין ממשיך הנביא להקביל את פני המלך, אלא שבניגוד לדור הקודם – בו אנו פוגשים את ישעיהו ההולך לקראת אחז בטבעיות – "ויאמר ד' אל ישעיהו : צא נא לקראת אחז" (ישעיהו ז ; ג), כאן כבר דורשים חז"ל, שאילולא מחלתו של חזקיהו לא היה כן. על-פי דברינו אמרנו שחזקיהו הוא שהכשיר את הקרקע לשינוי זה.

9. דור אנשי-כנסת-הגדולה.

גם כדור אנשי-כנסת-הגדולה אומר רבי יורן שלא נראתה הקשת. מדוע ? תחלתה של הנהגת אנשי-כנסת-הגדולה את העם היא בעליית עזרא ונחמיה. תחילת בית-שני. ויש לנו להתבונן : העם יוצא לגלות ומתנבא על כך שיחזור בתום שבעים השנים לארץ, תחזור עטרה ליושנה, – ואף יגדל כבוד הבית האחרון מן הראשון. כך מפורש בישעיהו, בירמיה, ביחזקאל ובנבואות הנחמה המדברות על קבוץ הגלויות ועל התיקון השלם של העולם, והדברים הולכים ומתפרטים עד לחגי, זכריה ומלאכי. זרובבל עתיד להיות המלך המחדש את מלכות בית דוד, יהושע בן יהוצרק – הכהן הגדול, ואכן מתחילים הם במלאכת בניית הבית.

10. צפיות גדולות שלא התגשמו.

אלא שתחת הצפיות הגדולות להתגשמות החזון הגדול, עולים אך ארבעים ושנים אלף בעליית עזרא : "ולא עלה עזרא מבבל, עד שעשאה כסולת נקיה" (קרושין דף ע.ו). ומצינו במשנה בפרק עשרה יוחסין תאור של פסולי היוחסין איתם עלה עזרא מבבל. מלכות בית דוד אינה מתחדשת, והזקנים אשר ראו את הבית-הראשון היו רואים את זה הבית ובוכים בקול גדול (עזרא ג ; יב).

וכה מספר לנו הנביא על המעמד אשר היה למחרת איסור חג-הסוכות לפני פיזורם

של העולים לרגל: "וביום עשרים וארבעה לחדש הזה, נאספו בני ישראל בצום ובשקים וארמה עליהם". הלויים החלו בספור החסד הגדול של הקדוש-ברוך-הוא עם ישראל מבריאת העולם, דרך בחירת אברהם, מתן תורה, הליכתם במדבר, וכיבוש הארץ. תחת החסד – "וימרו וימרדו כן, וישליכו את תורתך... ותתנם ביד צריהם", ועד לתאור מצבם באותה העת: "הנה אנחנו היום עבדים, והארץ אשר נתתה לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה, הנה אנחנו עבדים עליה, ותבואתה מרבה למלכים אשר נתתה עלינו בחטאתינו, ועל גיתנו מושלים, ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדולה אנחנו!"

11. חידושם של אנשי-כנסת-הגדולה – מענה בעיתו.

כל הנבואות הגדולות אשר עליהן הכתיחו הנביאים, בית-המקדש אותו מתאר יחזקאל לפרטיו, ועד המציאות של "וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ" – על כולם אומרים לנו חז"ל שהם נדחים לעתיד-לבוא. ניתן – לכן – היה לשער כי משבר גדול יפקוד את העם, אכזבה גדולה הטומנת בתוכה יאוש מן היכולת להמשיך את מהלך השיבה לארץ ויסוד בית-שני. אלא שכאן בא חידושם הגדול של אנשי-כנסת-הגדולה.

וכך קוראים אנו בתחילת פרק י בנחמיה, מיד אחר התאור הקשה של המצב: "ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים, ועל החתום: שרינו ליינו כהנינו", ומקבלים עליהם מחדש לקיים את דברי התורה: "ומחזקים על אחיהם אדיריהם, ובאים כאלה וכשבועה ללכת בתורת האלקים, אשר נתנה ביד משה עבד האלקים, ולשמור ולעשות את כל מצות ד' אדנינו ומשפטיו וחוקיו". בהמשך מפורטת מצוות שבת, ביכורים מעשרות ועוד. אנו נתייחס לכמה מפעליהם של אנשי-כנסת-הגדולה המתקשרים לברורנו זה.

12. גדר הלכתי חדש למצוות התלויות בארץ.

הירושלמי בשביעית פרק ו הלכה א מביא מחלוקת בענין תוקף קדושת הארץ בבית-השני. "רבי יוסי בר חנינא: מדרב-תורה נתחייבו (במעשרות)... דכתיב: 'והביאך ד' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה' – הקיש ירושתך לירושת אבותיך... אבותיכם לא היה עליהם עול מלכות, ואתם, אף-על-פי שיש עליכם עול מלכות, אבותיכם לא נתחייבו אלא לאחר י"ד שנה (כיבוש והתנחלות)... אבל אתם, ראשון ראשון קונה ומתחייב. אמר רבי אלעזר: מאליהן קיבלו עליהם את המעשרות. מה טעם – בכל זאת אנו כורתים אמנה".

וברמב"ם הלכות בית-הבחירה פרק ו הלכה טז: "בבית-ראשון התחייבה הארץ בשביעית ובמעשרות מכח כיבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ מידיהם, בטל הכיבוש, וכיון

שעלה עזרא לא קדשה בכיבוש, אלא בחזקה שהחזיקו בה. ומצינו מחלוקת בשאלה מכח מה חלה קדושה שניה :

הרב“ז בריש הלכות תרומה סובר שקידשוה בפה. **הכסף משנה** סובר שעצם החזקה מועילה. **המאירי** סובר שקדשוה בעולות ובשירה. ובספר **אבן-האזל** בהלכות בית-הבחירה פרק ו הלכה טז תולה את הדבר בקנין חזקה בקרקע.

ושתי בחינות של קשר הן בין האומה לארצה : **בבית-ראשון** – קשר מכח כיבוש, מכח ריבונות של האומה על הארץ. **בבית-שני** – קשר פרטי יותר, הקשור לעצם הישיבה בארץ בבחינת “ראשון ראשון קונה ומתחייב”. לדעה הראשונה בירושלמי – מציאות זו של בית-שני רמוזה בתורה, ומכח זאת חיוב מעשרות הוא מדאורייתא, ולדעה השניה, יש כאן תקנה של אנשי-כנסת-הגדולה.

13. אנשי-כנסת-הגדולה חוזרים לומר – “האל הגדול הגיבור והנורא”.

הגמרא ביומא דף סט: מספרת על אנשי-כנסת-הגדולה שביטלו את יצר עבודה-זרה אשר בעטיו חרב המקדש וגלו ישראל מארצם, “אתא כי גוריא דנורא מבי קרשי-הקדשים, אמר להו נביא לישראל – היינו יצרא דעבודה-זרה”.

ובהמשך הגמרא : “אמר רבי יהושע בן לוי : למה נקרא שמן אנשי-כנסת-הגדולה ? שהחזירו עטרה ליושנה. משה אמר – האל הגדול הגבור והנורא, אתא ירמיהו ואמר : נכרים מרקדין בהיכלו, איה נוראותיו ? לא אמר נורא. אתא דניאל אמר – נכרים משתעבדים בבניו, איה נוראותיו ? לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו – אדרבא זוהי גבורותיו, שכובש רצונו, שנותן ארך אפים לרשעים, ואלו הם נוראותיו, שאלמלא מוראו של הקדוש-ברוך-הוא, היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות”.

14. המעבר מבית-ראשון לבית-שני – על-פי הבנת הרב.

הרב במאמר “מהלך האידאות בישראל” מכנה את התמורה הרוחנית הפוקדת את העם בהנהגתם של אנשי-כנסת-הגדולה, כמעבר מן האיריאה האלקית אל האיריאה הדתית.

בבית-ראשון : “כשהנשמה העליונה האלקית הזאת מחיה את האומה, היא מתרוממת... מעל כל הגבולים וההבדלים הפרטיים המחלקים בין המצבים השונים של החיים... אבל אין כל רעיון הולך אפילו למצוא צורך לצייר את האופי המיוחד של אותם

החיים שאין לנו מהם רק מושג כללי על דבר הויתם.

ובבית-שני : "המוסר האישי הפרטי, הדאגה לחיי הנצח האישיים והפרטיים, הדיוק הפרטי של כל מעשה בודד המקושר ברוח הכללי התבססו יפה על-פי ההופעה האלקית המוקטנת המיוחדת לצד הפרטיות – האידיאה הדתית.

ומוסיף הרב ומבאר, שלא רק ירידה לפרטים יש לנו כאן, אלא ש"חשבת חרבן בית-ראשון וסילוק השכינה העליונה – האידיאה האלקית, היא שגרמה להרחיב את אופק המחשבה של האומה, ולעדנה בנשיאת עין למרחקים, ולפרט את מה שהיה גנוז ובלוע בזיו אורו של הכלל כולו" (אורות עמוד קי"ב ביחס לעולם-הבא ותחיית-המתים – עיין שם). השכילו אנשי-כנסת-הגדולה להשלים עם הצמצום, ולדעת שיש לחפש עתה את "הגורל שבקוטן" גם בהרחבת תורה-שבעל-פה על כל ברוריה המפורטים, וגם בהרחבת אופק המחשבה בהבטתה על הגדולות הצפונות לעתיד-לבוא. רק מבט שכזה, יש בכוחו להצעיד את האומה לקראת מגמת המגמות, מבט הנותן את היכולת להכשיר את העם לימים בהם תשוב האידיאה האלקית להופיע במלא עוזו. "מעמדם המבוצר באומה נתן לה כח רב והכין לה כלכלה רבה... גם הכשיר את הדרך כדי שתוכל לבוא בהדרגה... אל המטרה העליונה, שהאידיאה האלקית תשוב להופיע בקרבה בעצם עוז גבורתה" (אורות עמוד קי).

15. דורו של רבי שמעון בר-יוחאי.

הפעם הנוספת שבה לא נראתה הקשת לדעת חזקיה היא בדורו של רבי שמעון בר-יוחאי. רבי שמעון הוא תלמידו של רבי עקיבא – רבי עקיבא הרואה את הבית עומד על תילו, ומלווהו אף בחורבנו. לרבי עקיבא היתה הוא-אמינא "כי דרך כוכב מיעקב" וכי יש סיכוי להחזיר את הגלגל אחורה ולגאול את ישראל בדורו, אלא שלא זכתה לכך האומה. עשרים וארבעה אלף תלמידים מתו, וחמישה הם תלמידי גבורי התורה הממשיכים להוביל את האומה בדור שלאחר כשלון המרד. בראשית המאמר הזכרנו את יחסם של שלושה מתלמידי רבי עקיבא אל מלכות רומי, ובמילים אחרות נאמר, ששלוש דרכי התייחסות הן לכשלון המרד, לגניזת התקווה ולחידוש המלכות. רבי שמעון בר-יוחאי הוא זה שאינו "מיישר קו" עם המציאות החדשה, איננו משלים עם התוצאות הרוחניות, העוללות להשכיח מן העם את נחלת תוכן חייו אשר טרם החורבן.

בשלב הראשון עומד כנגד רומי, ואומר את האמת הנצחית, ללא כל טשטוש, וללא כל מורא. אלא שטופחת המציאות על היכולת להופיע את הרעיונות ברשות הרבים. ובלשונו של הרב אברהם רמר זצ"ל בשמו של הרצי"ה – "כששאיפת החרות הישראלית

לא יכלה לבא לידי ביטוי, נכנסה למערה ונכתבה". אותן הופעות חיים טבעיות עומדות בפני סכנת קיום, ונכנס רבי שמעון בר-יוחאי אל המערה, ונכנסו עמו האורות הגדולים של האומה. ופנימיות החיים הפכה להיות תורה מכוררת, הנמסרת לדורות הבאים בכחינת "צור תעודה וחתום תורה בלימודי". רבי שמעון בר-יוחאי, אליו מיחסים את תורת הסוד נטל את לשד החיים ואת האידיאות של האומה, את שאיפת החרות וכתב אותה על ספר – לכני הדורות הארוכים של הגלות, עד אשר תבוא העת, ותצא תורת רבי שמעון בר-יוחאי מן המערה, ותדע האומה כי "אל חי בקרבכם".